

GRAFISME

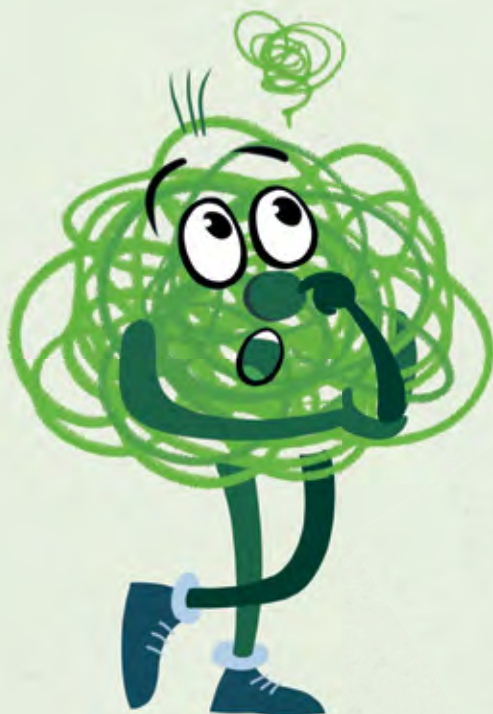
CREATIVIU

1
NIVELL

ATREVEIX-TE A SORTIR DE LA LÍNIA

EDUCACIÓ INFANTIL

GUIA D'AULA

Equip editorial:

Cap del projecte editorial: Montse Ballaró
Edició: Berta Ferrer
Correcció: Immaculada Riera
Documentalista: Cristina Boj
Disseny de la coberta i dels interiors: Laura R. Dengra
Maquetació: Laura R. Dengra

Autoria: M.ª Consuelo Fuentes Casañ
Il·lustracions: Mercè Ortí
Fotografies de la coberta: iStock / Getty Images (w_stockphoto), 123RF (kwangmoo / vikasorokina)
Fotografies: Alessandro Lumare i Simona Lobefaro del projecte Segni Mossi (aLbAtxo / Fernando Gutiérrez),
Arxiu Anaya (Cosano, P.), Consuelo Fuentes Casañ, Dreamstime / Quick Images (Joaquín Corbalán, Ksenia2009, Patrick
Poendl, Photodiane, Yutthakarn), Istockphotos / Getty Images, Ll. Valcàrcel, 123RF i col·laboradors, Arxiu Barcanova

Als meus nens i nenes, els que he tingut, els que tinc i els que vindran.
Els i elles han estat els primers que han gaudit dels meus grafismes creatius.
A aquest claustre virtual, font infinita d'inspiració. A les pioneres: *plastiquem.blogspot.com*,
quehacemoshoyenelcole.blogspot.com, *sesmevesfeinetes.blogspot.com*, *@ideesmagistrals*
i *@laclasedemiren*. I també a *@_a_profe_inne*, *@lalfombritazul*, *@sandramaternelle*,
@la_maternelle_de_marily, *@coledechrys...*, entre d'altres.

© 2024, M.ª Consuelo Fuentes Casañ
© 2024 d'aquesta edició: Editorial Barcanova, SA
Bac de Roda, 64, Edifici D, 1a planta. 08019 Barcelona
barcanova@barcanova.cat
www.barcanova.cat

Primera edició: juliol de 2024
ISBN: 978-84-489-6416-0
DL B 3070-2024
Printed in Spain

Reservats tots els drets. El contingut d'aquesta obra està protegit per la llei, que estableix penes de presó i multes, a més de les indemnitzacions corresponents per danys i perjudicis, per a aquells que reproduïssin, plagiessin o comunicuessin públicament, totalment o parcialment, una obra literària, artística o científica, o la seva transformació, interpretació o execució artística fixada en qualsevol tipus de suport o comunicada per qualsevol mitjà, sense l'autorització preceptiva.

ÍNDEX

PRESENTACIÓ DEL PROJECTE	5
EL GRAFISME TRADICIONAL I EL GRAFISME CREATIU	7
L'ORIGEN DEL GRAFISME CREATIU	8
ELS BENEFICIS DEL GRAFISME CREATIU	9
LA INFLUÈNCIA EN L'APRENENTATGE DE LA LECTURA I L'ESCRITURA	11
EL PAPER DE L'ACOMPANYANT	12
EL GRAFISME EN LA HISTÒRIA DE L'ÉSSER HUMÀ	13
LA IMPORTÀNCIA DEL MOVIMENT	15
La motricitat gruixuda i la motricitat fina	16
SEGNI MOSSI, PROJECTE D'EXPRESSIONI PLÀSTICA, MUSICAL I CORPORAL	18
L'ESCOLTA CONSCIENT	20
PROPOSTA D'ACTIVITATS PRÈVIES A LA REALITZACIÓ DELS GRAFISMES	21
ELS ESTRIS DEL TRAÇ: DE LES MANS AL LLAPIS	25
LES ETAPES DEL DESENVOLUPAMENT DE LA SUBJECCIÓ DE L'EINA DEL TRAÇ	26
LES ETAPES EN L'EVOLUCIÓ DEL DIBUIX INFANTIL	28
LA TEORIA DE LA FORMULACIÓ D'ARNO STERN	30
ELS MATERIALS DEL PROJECTE	33
El material de l'alumne	33
El material d'aula	35
Descripció de les làmines dels quaderns	36

LES LÀMINES DEL QUADERN	41
Preparació per al treball amb les làmines	43
Temporització orientativa	44
Descripció de les làmines	46
AVALUACIÓ	78
Per què és important, llavors, avaluar?	78
Cal avaluar-ho tot?	79
Com haurem d'avaluar?	79
Rúbrica	80
Diana	81
MATERIALS PER FER LES ACTIVITATS	82
Què necessitem per al quadern de nivell 1?	82
BIBLIOGRAFIA	83
ALTRES MATERIALS	84

PRESENTACIÓ DEL PROJECTE

US DONEM LA BENVINGUDA AL MERAVELLÓS MÓN DEL

GRAFISME CREATIVU

Tant si ja heu experimentat alguna vegada amb el grafisme creatiu com si es tracta d'una proposta de treball completament nova i desconeguda per a vosaltres, estem segurs que l'acompanyament als nens i a les nenes en aquest camí per l'univers dels grafismes us resultarà una experiència fascinant i plena d'emocions.

Aquesta proposta didàctica ofereix informació per **contextualitzar el grafisme creatiu** des dels seus inicis fins a l'actualitat i poder analitzar aquesta activitat en profunditat. També inclou **orientacions** que poden facilitar el treball a l'aula, com també una sèrie de **propostes complementàries** per ampliar el contingut dels quaderns.

Començarem fixant-nos en l'**evolució del grafisme tradicional** i en les **diferències** que presenta respecte del **grafisme creatiu**. Coneixerem l'**origen** del grafisme creatiu i els **beneficis** que aporta la seva pràctica, com també la seva **influència en l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura**.

Explicarem el **paper de l'acompanyant** en el procés de creació que es duu a terme amb el grafisme creatiu; l'actitud de l'acompanyant és clau i influeix, en gran manera, en l'aprenentatge dels infants.

Analitzarem la **presència dels grafismes des de la prehistòria**, la seva **aparició innata** i natural en els nens i nenes, i la seva **prevalença** en l'edat adulta.

Continuarem parant atenció a la **importància del moviment** i de la **motricitat gruixuda**, i ho relacionarem amb dos interessants projectes en els quals el moviment és molt present: al costat de **la dansa i la música**, en el cas de **Segni Mossi**, i combinat amb música clàssica en **l'escolta conscient**.

De la motricitat gruixuda passarem a la **motricitat fina**, amb una sèrie de propostes i materials per exercitar-la. Veurem la **diversitat de suports**, com també els **instruments de traç** que es poden utilitzar. I, a continuació, tractarem **l'evolució de la subjecció de l'eina del traç**.

Els nens i les nenes experimenten diverses **etapes en l'evolució del dibuix** de manera paral·lela a la maduresa i a la destresa motriu que van adquirint. El fet de conèixer-les ens ajudarà, en gran mesura, a dur a terme les propostes de grafisme presentades en el quadern de l'alumne. En aquest sentit, ens familiaritzarem, també, amb la **teoria de la formulació d'Arno Stern** i coneixerem l'evolució en el desenvolupament dels traços dels nens i nenes, fruit del que Arno Stern anomena la nostra «memòria orgànica».

Abans de presentar els continguts de cada làmina del quadern, descriurem tots els **elements del projecte** i oferirem una senzilla **temporització**.

La part central d'aquesta proposta didàctica consta d'una explicació exhaustiva del **contingut de cada làmina del quadern**, com també d'una sèrie **d'orientacions, adreçades a l'acompanyant**, sobre la manera de dur a terme la presentació i la realització de les làmines.

En la part final d'aquesta proposta didàctica trobarem un apartat en què es presenta una possible manera **d'avaluar les activitats** de grafisme creatiu i, finalment, un altre amb la descripció del **material** necessari per completar les activitats.

EL GRAFISME TRADICIONAL I EL GRAFISME CREATIU

A partir del **grafisme**, es treballa la **grafomotricitat**, que es refereix al moviment gràfic fet amb la mà en el moment d'escriure (*grafo* vol dir 'escriptura' i *motriu* significa 'moviment').

És probable que ja conegueu els quaderns de **grafisme tradicional** i les seves fitxes, i que els hàgiu utilitzat a l'aula, o fins i tot, que hàgiu treballat les fitxes com a alumnes que sou. El tipus d'activitat gràfica que planteja el grafisme tradicional parteix del traç vertical (de dalt a baix) i continua amb l'horitzontal (d'esquerra a dreta), evolucionant cap als traços oblics, les ones, els traços en forma cilíndrica... Això s'executa de forma continuada i repetitiva. En molts casos es parteix de punts discontinus que cal repassar. La finalitat de tot això és preparar el traç per a l'escriptura. En el grafisme tradicional, tots els nens i nenes duen a terme la mateixa activitat, amb una instrucció clara i definida, el resultat de la qual es un únic model possible. El procés es basa en la còpia i la reproducció sense marge d'elecció, sense diversitat de resultats, un procés mancat d'art i de creativitat.

Com ha succeït amb altres nocions de l'àmbit de l'educació, el concepte de *grafisme* també ha evolucionat, concretament cap a una proposta menys dirigida, que dota l'alumne d'una gran autonomia d'elecció i actuació, amb tots els beneficis que això comporta. En els últims anys, s'ha estès i popularitzat aquesta nova manera d'entendre i tractar el grafisme, coneguda com a **grafisme creatiu**.

L'ORIGEN DEL GRAFISME CREATIU

D'on sorgeix aquest nou concepte de grafisme? En realitat, **no és cap novetat** en si mateixa. De la mateixa manera que busquem referències en el nostre llegat pedagògic per desenvolupar les conegudes pedagogies actives, en el grafisme creatiu tampoc no partim de zero, sinó que aquest té una història, un recorregut.

Podem trobar una **primera aproximació** al grafisme creatiu en *L'educació del gest gràfic*, obra de **Gisèle Calmy**, publicada el 1977. L'autora es refereix al grafisme com a **diversió gràfica** i destaca la importància de vivenciar els **moviments en l'espai abans de reproduir trajectòries en el paper**. Quan parla de moviments, es refereix al moviment corporal realitzat en l'espai-terra i espai-paret previ a l'espai-paper. Els exemples gràfics que apareixen en el seu llibre poden comparar-se amb les propostes actuals més innovadores. La seva feina es basa en una atenta observació dels nens i nenes al llarg d'una intensa investigació duta a terme per a la redacció de la seva tesi doctoral, publicada fa ja més de cinquanta anys.

ELS BENEFICIS DEL GRAFISME CREATIU

La pràctica del grafisme creatiu aporta **diversos beneficis**. Entre aquests poden destacar-se els següents:

- Reforçar la **coordinació visomotriu** mitjançant activitats dutes a terme amb moviments controlats que requereixen precisió i coordinació oculomanejadora (ull-mà).
- Treballar l'**organització espacial** a partir de la pràctica de nocions espacials bàsiques: a dalt - a baix, esquerra - dreta, a prop - lluny, dins - fora, el centre i al voltant, etc.
- Exercitar la **motricitat fina** mitjançant la coordinació del moviment de l'articulació del canell, la mà i els dits, i fent la pinça.
- Potenciar la **creativitat**, per fomentar l'habilitat de generar una cosa nova. No és possible desenvolupar la creativitat quan es copia, però sí quan es crea.
- Facilitar l'**atenció** i la **concentració**, ja que els infants s'abstreen de tot estímul extern per centrar-se, de manera plena i conscient, en el moment present. Podria compararse, de vegades, amb una espècie de meditació.
- Treballar **conceptes matemàtics**, com, per exemple, gran/petit i llarg/curt, formes geomètriques, colors, seriacions, etc.
- **Experimentar amb diverses tècniques artístiques i diversitat de materials**, i així treballar els grafismes de forma artística.
- Fomentar l'**autonomia** dels nens i nenes mitjançant la realització de les activitats de grafisme creatiu, les quals necessiten poder de decisió i llibertat d'elecció.
- Afavorir l'**autoestima**, ja que el nen o la nena perceben la confiança que es diposita en ell o en ella i en les seves possibilitats a l'hora de fer les activitats.
- Prendre consciència de les mateixes emocions: identificar-les, acceptar-les i saber-les gestionar.

A l'hora de dur a terme les propostes de grafisme creatiu, poden sorgir diferents emocions:

- La **por** d'enfrontar-se a una cosa nova a causa d'una elevada autoexigència que faci dubtar l'alumne de la seva capacitat. La por de l'error, de l'equivocació, pot experimentar-se si, en algun moment de la vida, aquest ha estat penalitzat.
- La **tristesa** o la **ira**, si el resultat final de la tasca no és l'esperat; llavors s'ha de fer front a aquest sentiment de frustració.
- La **sorpresa** davant d'una proposta d'activitat nova, tant per la tècnica artística que es proposa de dur a terme com pels materials per fer l'activitat, el procés de realització, etc. Aquesta sorpresa pot derivar en **il·lusió** i **motivació**.
- L'**alegria** individual o compartida amb els companys i companyes. Un altre aspecte destacable del grafisme creatiu és el plaer que experimenten els alumnes durant l'elaboració de l'activitat.

Les emocions no són positives o negatives. Algunes fan que ens sentim bé i d'altres que ens sentim malament. Reconèixer-les, acceptar-les i saber-les gestionar és un procés complex. El grafisme creatiu ens dona l'oportunitat d'aprendre i evolucionar en la seva gestió.

- La **paciència**, l'**escolta** i el **treball en equip**. La proposta que els alumnes duen a terme pot tenir un suport individual o un suport comú (en petit grup). Una part del material es comparteix, per la qual cosa la paciència i l'espera han de ser presents a l'hora de treballar. El desenvolupament d'ambdues actituds resulta fonamental en un món presidit per la immediatesa. El fet de saber esperar i de tenir paciència es converteixen en competències molt valuoses.

Durant la resolució de les activitats, poden sorgir petits conflictes entre els alumnes, la qual cosa fa que representin una oportunitat formidable per practicar l'escolta i el diàleg com a medi per resoldre'ls. Si ho necessiten, és un bon moment per oferir-los eines que els ajudin a resoldre aquests desacords.

LA INFLUÈNCIA EN L'APRENTATGE DE LA LECTURA I L'ESCRITURA

La pràctica del grafisme creatiu afavoreix, en gran manera, **l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura** (és important evitar el terme *lectoescriptura*, ja que es tracta de dos processos diferents). Hem de tenir en compte que el grafisme creatiu no té com a finalitat l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura, sinó que són una conseqüència de la realització d'aquestes propostes.

L'exercici del grafisme creatiu facilita -i, alhora, contribueix a desenvolupar- alguns dels requisits necessaris per al treball de la lectura i l'escriptura, com ara l'orientació espacial i temporal, el desenvolupament de la motricitat fina, la coordinació oculomanejadora, el bon desenvolupament del llenguatge oral, l'adequada premsió de l'instrument d'escriptura, etc.

EL PAPER DE L'ACOMPANYANT

Utilitzem el terme **acompanyant** per referir-nos a l'adult que acompanya l'infant en el seu procés creatiu.

• Acompanyar / instruir

L'adult que acompanya transmet unes orientacions, unes pautes, per a la realització de les diferents propostes. El marge d'elecció i autonomia per part del nen i la nena és gran, ja que no hi ha una instrucció fixa i inamovible que s'hagi de seguir sense una alternativa possible.

• Procés / resultat final

En el grafisme creatiu cal prioritzar, sempre, el **valor del procés** sobre el resultat final. **El producte resultant no serà, en cap cas, un model únic**, uniforme. El nen i la nena, amb curiositat, observen, investiguen, analitzen, descobreixen diferents possibilitats. Cada persona té un estil propi; per tant, els resultats finals són molt diversos. Hem de respectar i admirar aquesta diversitat, ja que és, en aquesta qualitat, on resideix la riquesa d'aquest procés. No busquem, en cap cas, feines «boniques» per a la mirada adulta.

El camí recorregut, l'actitud davant de les possibles dificultats trobades, la utilització de recursos personals per resoldre-les, l'experimentació amb diferents tècniques i materials, el gaudi en el seu transcurs..., tot això és més important que el resultat final. Podríem afegir-hi que l'error està permès. Però podem plantejar-nos si existeix, si més no, aquest pensament: el concepte d'error. Si coneixem el moment evolutiu de cada nena, de cada nen, si respectem els seus interessos i motivacions, si els concedim la llibertat i la confiança que mereixen, tenint present que cada un d'ells produirà un model únic i diferent..., hi té, llavors, cabuda aquest error?

• Motivació intrínseca / expectatives

És comú en l'adult –en aquest cas en l'acompanyant– tenir unes expectatives respecte de com funcionarà una activitat plantejada. Una expectativa respon a les mateixes experiències i necessitats. Hem d'intentar desprendre'ns d'aquestes, com també de possibles judicis i prejudicis per interferir el menys possible en el procés de les activitats de grafisme creatiu. L'actitud de l'adult pot influir, en gran manera, en el treball dels nens i nenes. Comentaris com ara «Que bonic que t'ha quedat!», «M'encanta la feina que has fet!», «Ets una artista!» ... els fem amb les nostres millors intencions, però l'alumne pot arribar a interpretar que la finalitat del seu treball és agradar-nos, satisfer les expectatives de l'acompanyant, ajustar-se a un model considerat vàlid. Si fos així, la motivació seria extrínseca, l'alumne buscaria sempre aquest reconeixement per part de l'adult. Però **ens interessa que la motivació sigui intrínseca**; per això l'acompanyant hauria de canviar aquestes expressions per unes altres del tipus «T'has esforçat», «Com t'has sentit fent aquesta activitat?», «Veig que has utilitzat diversos colors», etc.

Quan la motivació és intrínseca, **no depèn de valoracions ni recompenses externes**; llavors, **l'amor propi** i la **confiança** es veuen reforçats.

EL GRAFISME EN LA HISTÒRIA DE L'ÉSSER HUMÀ

Les manifestacions artístiques més antigues de les que tenim constància es remunten a la **prehistòria**. Els nostres **avantpassats ja traçaven grafismes**. Feien referència, en la majoria dels casos, al pasturatge i a la caça d'animals grossos, com ara bisons, cérvols, cavalls i mamuts, encara que les marques de mans també ocupaven un percentatge important.

En les pintures rupestres s'utilitzaven, generalment, diferents colors: el negre, el vermell, el groc i l'ocre. Els colors, també anomenats pigments, eren d'origen vegetal o procedien de fluids i rebutjos corporals, com els excrements.

L'ésser humà ha sentit, sempre, la necessitat d'expressar sentiments, emocions, idees i desitjos. La història de la humanitat, la nostra història, ha estat acompanyada d'aquestes primeres manifestacions artístiques.

De manera inconscient i natural, els nens i nenes fan els seus **primers traços** a la terra del parc, a la sorra de la platja, en el plat del menjar... Els petits observen, investiguen i experimenten, tot passant-s'ho bé, l'efecte que produeixen les seves mans i els seus dits, essent aquests el seu primer instrument de dibuix.

Quan creixem, aquesta tendència a dibuixar, a produir grafismes de manera natural, continua present. Quantes vegades hem fet traços en els marges d'un llibre o d'una llibreta mentre estudiàvem? O mentre escoltàvem un professor o una conferència o érem en una reunió o manteníem una conversa telefònica... I en acabar, ens hem sorprès de l'entramat de grafismes realitzats, oi?

Aquests **grafismes produïts de manera espontània**, que no s'ajusten a cap tipus de norma o patró, poden ser considerats grafismes creatius. Els fem des que tenim la destresa necessària per fer aquest primer traç, i si ens ho permetem i deixem que aflorin i flueixin, continuem duent-los a terme a mesura que creixem i en l'edat adulta.

Quantes vegades hem fet traços en els marges d'un llibre o d'una llibreta mentre estudiàvem? O mentre escoltàvem un professor o una conferència o érem en una reunió o manteníem una conversa telefònica... I en acabar, ens hem sorprès de l'entramat de grafismes realitzats, oi?

LA IMPORTÀNCIA DEL MOVIMENT

Quantes vegades hem pensat, en veure una nena o un nen quiet, aturat, que pogués estar malalt o covant alguna cosa? Perquè l'estat natural en els infants és estar actius, en moviment.

«Que n'és, de mogut! No s'està mai quiet!». Frases com aquestes les utilitzem sovint, els adults, per referir-nos a alguns nens o nenes; i és que, com són **infants**, la seva naturalesa els estimula a moure's. Per a ells, el fet de moure's és tan necessari com dur a terme una correcta alimentació o una bona higiene del son.

Els **beneficis del moviment en els infants** són diversos: el control postural, l'equilibri, la coordinació motriu, l'orientació espacial, la propiocepció, la relació amb l'entorn físic i amb les persones, l'atenció, la memòria, l'autoestima, la creativitat, etc. I, a més, en els últims anys, la **neurociència** ha fet valuoses aportacions sobre això, establint una **relació directa amb l'aprenentatge**.

LA MOTRICITAT GRUIXUDA I LA MOTRICITAT FINA

Des que l'infant és un nadó, resulta essencial fomentar el moviment lliure, respectant els temps de cada nadó, de cada nen i de cada nena, respectant els seus ritmes, sense forçar actituds que no són capaces d'assolir per si mateixos. **Una bona motricitat és la base de la seva maduració cognitiva, emocional i social.**

Quan parlem de motricitat, ens referim a les habilitats que mostra l'infant a l'hora de controlar els seus moviments corporals quan interactua amb el seu entorn. Aquests moviments poden ser de dos tipus: gruixuts i fins.

LA MOTRICITAT GRUIXUDA

Les **habilitats motrius gruixudes** es refereixen als moviments que **utilitzen grans grups musculars** i que es duen a terme amb els braços, les cames, els peus o amb el cos sencer, com ara anar de quatre grapes, rodar, caminar, saltar, pujar i baixar esglaons... Són els primers moviments que s'aprenen i els més fàcils d'executar. El fet de fomentar el desenvolupament de la motricitat gruixuda és vital en el progrés motor, i la pràctica d'aquest tipus d'activitats, ja sigui lliure o dirigida, serà necessària abans de plantejar-nos iniciar qualsevol proposta de treball de motricitat fina.

LA MOTRICITAT FINA

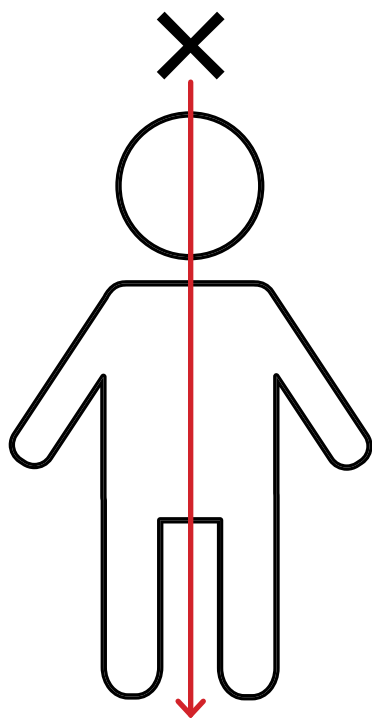
Les **habilitats motores fines** es refereixen a **petits moviments que requereixen precisió** i en els quals utilitzem la llengua, els llavis, les mans, els canells, els dits de les mans, els peus i els dits dels peus. La motricitat fina implica el **desenvolupament muscular combinat amb el sistema nerviós**, ja que exigeix, als petits, un control del seu sistema motor, tant en el to muscular com a l'hora d'exercir una determinada força. Són moviments que es fan mitjançant **grups musculars petits i que requereixen la coordinació**, per exemple, de l'ull i de la mà. També requereixen, en la seva execució, que l'infant mantingui l'atenció i la concentració durant l'activitat. Per exemple, activitats com ara sostenir un objecte petit amb la punta dels dits, cordar-se l'abric, foradar un paper amb un punxó, agafar el llapis fent la pinça amb el polze i el dit índex.

Per tant, la **pràctica d'activitats de motricitat gruixuda serà necessària abans d'iniciar qualsevol proposta de treball de motricitat fina** i, per descomptat, prèvia al començament de qualsevol activitat de grafisme.

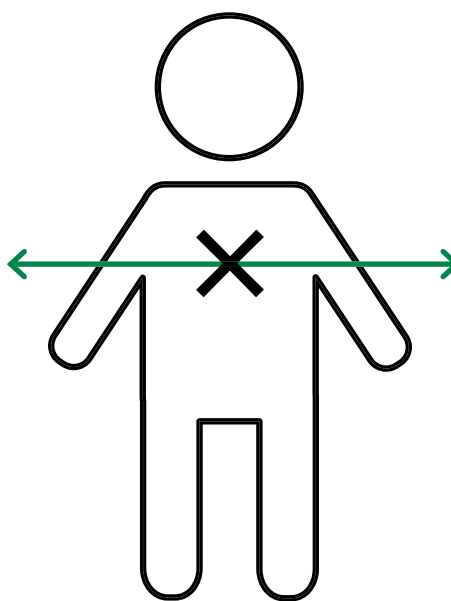
El coneixement de les lleis que regeixen el desenvolupament motor en la infantesa pot guiar-nos en aquest treball d'estimulació de les habilitats motrius:

- **Llei cefalocaudal.** El control motor avança del cap als peus.
- **Llei pròximo-distal.** El control motor avança des de les zones més acostades a la línia mitjana del cos fins a les més allunyades. Es controla abans el moviment de l'espatlla que el del canell, i el d'aquesta abans que el de la mà.

✗ Inici del desenvolupament
→ Direcció del desenvolupament

CEFALOCAUDAL

✗ Inici del desenvolupament
→ Direcció del desenvolupament

PRÒXIMO-DISTAL

Amb tot el que acabem de dir, doncs, queda clarament justificada la importància del **treball de la motricitat gruixuda de manera prèvia al treball de la motricitat fina**.

Com ja hem comentat, el moviment en la infantesa és tan important com el fet mateix de respirar; per aquesta raó, a mesura que el domini dels grups musculars més petits va evolucionant, podem anar plantejant activitats de més control i precisió. D'aquesta manera, aquest treball inicial es convertirà en complementari, però, en cap cas, no l'abandonarem, ja que el moviment relacionat amb la motricitat gruixuda continuarà sent fonamental per al desenvolupament dels petits.

SEGNU MOSSI, PROJECTE D'EXPRESSIONI PLÀSTICA, MUSICAL I CORPORAL

Sense abandonar la idea de com són d'importants el **moviment durant la infantesa** i la **relació del moviment amb el grafisme creatiu**, us presentem un projecte en el qual el moviment és molt present.¹

Segni Mossi (Signes Ondulats) és un projecte d'investigació creat el 2014 per l'artista visual **Alessandro Lumare** i la coreògrafa **Simona Lobefaro**. Aquest projecte **uneix l'expressió artística, corporal i musical, amb la dansa i el gest gràfic**. El projecte experimenta sobre la relació i integració del moviment amb el signe o la creació gràfica.

Qui va dir que, per pintar, hem d'estar asseguts? Aquesta és una de les preguntes que es plantegen els artistes d'aquest projecte.

1. Tot el que explicarem en aquest apartat parteix de la interpretació que l'autora de Grafisme Creatiu fa del projecte Segni Mossi, projecte que li ha servit d'inspiració per crear algunes de les activitats proposades en aquest material.

Donem les gràcies a Alessandro Lumare i a Simona Lobefaro, creadors del projecte Segni Mossi, per facilitar-nos les fotografies que il·lustren aquestes pàgines.

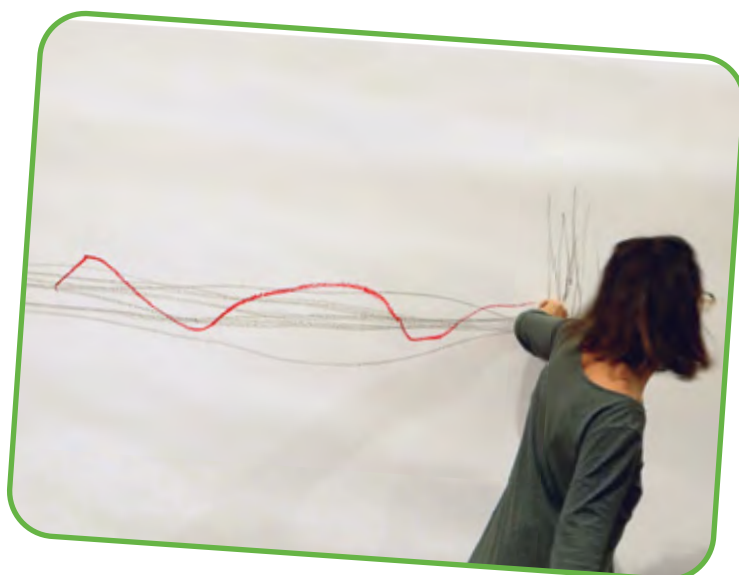

Alessandro i Simona han presentat aquest projecte en congressos, festivals, universitats, centres culturals i organitzacions privades. I, des de l'any 2015, duen a terme cursos de formació i tallers en més de trenta països.

En els seus tallers, la **música** convida a expressar-se, lliurement, a través del cos (moviment, expressió corporal, dansa) i de la **pintura** (traçat lliure de grafismes sobre superfícies preparades, com ara paper continu, ja sigui a la paret o al sostre, miralls, etc.).

En les sessions de Segni Mossi es plantegen formes diferents i complementàries de comunicació, les unes **a través del moviment** i les altres **a través del traçat de grafismes**. No hi ha premisses establertes sobre com moure's o com dibuixar. Escoltant la música, els nens i les nenes, els adolescents i els adults es deixen portar, flueixen lliures sense cap tipus de condicionament extern. **El fet important és el procés, no el resultat.**

Podem plantejar-nos dur a terme, a l'aula o en un espai més ampli (sala de psicomotricitat del centre), una activitat semblant a la del projecte Segni Mossi: pot resultar una magnífica activitat complementària.

L'ESCOLTA CONSCIENT

A continuació presentem el **mètode de l'escolta conscient**, ja que comporta el **gest melorítmic** (expressió gestual amb les mans i els braços al ritme de la música) que va de bracet amb la **necessitat natural de moure's dels nens i nenes**, i harmonitza els seus moviments.

L'escolta conscient és un mètode desenvolupat pel músic i productor Matias Karmelmann.

Aquest mètode es basa en l'escolta repetida, concentrada i reflexiva d'una peça de música clàssica durant la qual s'inclouen l'expressió gestual, amb les mans i els braços, i la taral·la. Durant aquesta pràctica, **la nena i el nen escolten, conscientment, una peça de música clàssica mentre mouen els braços i les mans en harmonia amb la música** (melorítmia). Atenció, reflexió, música, ritme i expressió corporal es combinen en aquesta escolta conscient.

Els alumnes observen una projecció comuna en la qual es visualitza un musicograma animat amb fletxes –una per a la mà dreta i una altra per a la mà esquerra– que dibuixen traços al ritme de la música. Els infants reproduïxen els traços de les fletxes amb els braços i les mans, dibuixant, en l'aire, els grafismes observats i seguint el ritme de la música.

La pràctica de l'escolta conscient afavoreix la capacitat de percepció i concentració, el desenvolupament emocional (equilibra les emocions), i el desenvolupament mental i motor dels infants.

A més de fomentar el desenvolupament de la **motricitat gruixuda**, com ja hem dit –necessària abans d'iniciar qualsevol proposta de treball de **motricitat fina**– resulta que és una activitat adequada per a moments en què es busca una **tornada a la calma**; per exemple, després de l'esbarjo o en finalitzar la jornada escolar.

Exemples de musicogrames animats:

- «El cigne», d'*El carnaval dels animals*, de Charles Camille Saint-Saëns:
<https://www.youtube.com/watch?v=4LSWJlb-ZF8>
- «El matí», de *Peer Gynt*, Suite núm. 1, Op. 46, d'Edvard Grieg:
<https://www.youtube.com/watch?v=ZE3krzBIOqE>
- «Zelda's Theme», de *The Legend of Zelda: Ocarina of Time*:
<https://www.youtube.com/watch?v=jVLnschy6Us>
- Ària de Papageno, de *La flauta màgica*, de Wolfgang Amadeus Mozart:
<https://www.youtube.com/watch?v=f6iVj79lgWY>
- Concert per a clarinet, de Wolfgang Amadeus Mozart:
<https://www.youtube.com/watch?v=FnLzjT8mrYQ>

PROPOSTA D'ACTIVITATS PRÈVIES A LA REALITZACIÓ DELS GRAFISMES

Hem comentat, ja, la importància, en la infantesa, del moviment, de la motricitat gruixuda, i la influència d'aquesta en el desenvolupament de la psicomotricitat fina. Proposem, ara, algunes **activitats que afavoreixen la pràctica de la motricitat fina**.

- **Modelar diferents tipus de materials:** plastilina clàssica, argila, sorra kinètica, un altre tipus de sorres sensorials... Amb tots aquests materials, els petits reben estímuls variats: textures diferents, olors diferents... A més, els poden utilitzar no tan sols per modelar, sinó que també els poden tallar amb ganivets (aptes per a l'ús infantil), aplanar-los amb rodets, aixafar-los dins de motlles, espremer-los amb una mà o amb totes dues, modelar figures...

Aquestes activitats desenvolupen la imaginació, potencien la concentració i permeten controlar els moviments i la força dels braços, les mans i els dits.

PLASTILINA

ARGILA

SORRA KINÈTICA

- **Experimentar amb jocs de construcció** de fusta o de plàstic. Aquesta és una altra opció per treballar la motricitat fina de forma lúdica: apilar, construir, fer-los caure, etc.

És recomanable començar jugant amb peces grosses, per a anar incorporant, progressivament, peces més petites.

Aquest tipus de joc, en els infants, els desperta la creativitat, els promou el desenvolupament cognitiu (estimula el pensament lògic, la planificació i la resolució de problemes) i també el desenvolupament emocional i físic. Al mateix temps, millora la coordinació, les habilitats motrius (es treballa la coordinació mà-ull) i l'aprenentatge de conceptes tan matemàtics (classificació, seqüenciació, relacions espacials) com científics (gravetat i equilibri). A més, gràcies al fet de jugar amb altres nens i nenes, els infants practiquen habilitats socials com ara compartir, cooperar...

PECES APILABLES DE FUSTA

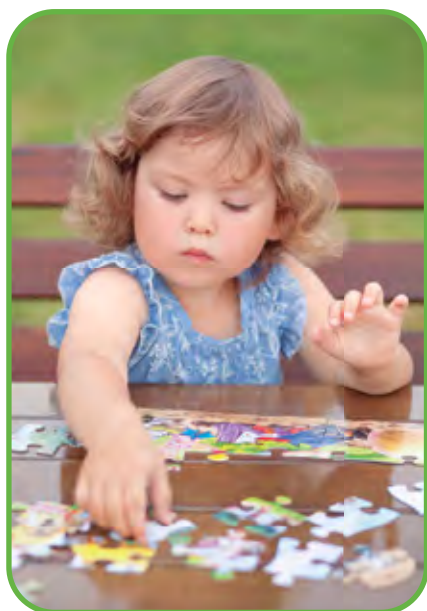

PECES DE CONSTRUCCIÓ GROSSES

PECES DE CONSTRUCCIÓ PETITES

- **Fer trencaclosques** i manipular les peces. Aquesta activitat reforça la coordinació mà-ull i millora les habilitats motrius. A més, va bé per exercitar la memòria visual i per augmentar la capacitat de concentració i la memòria. Es practiquen, igualment, la tenacitat i la tolerància a la frustració.

TRENCACLOSQUES

- **Practicar les tècniques d'encaixar i d'enfilar.** Aquestes activitats ajuden a desenvolupar la coordinació oculo-manual, consolida el domini del moviment de la pinça i millora el control de l'activitat muscular, aconseguint moviments precisos i coordinats.

JOC PER ENCAIXAR

JOC PER ENFILAR

- **Fer transvasaments de contingut sòlid;** és a dir, passar un material d'un lloc a l'altre. Per al transvasament en sec, els materials que podem utilitzar són objectes de suro, macarrons, cigrons, mongetes, arròs, lleties, etc. Les eines per transvasar poden ser les mateixes mans, cullerots, coladors petits, culleres, pinces, etc. Els recipients poden ser profunds (bols, envasos de plàstic, glaçoneres...) i també plans (plats, safates...).

Quan un infant passa objectes d'un lloc a un altre, s'afavoreixen les accions següents: la concentració, el treball de l'organització espacial a partir de la direccionalitat (transvasar d'esquerra a dreta, per exemple, igual com fem quan escrivim), la coordinació oculomanejadora, la motricitat fina, la coordinació i la capacitat d'imitació.

TRANSVASAMENTS DE VIDA PRÀCTICA

TRANSVASAMENTS AMB MATERIAL DIDÀCTIC

- **Dur a terme activitats de vida pràctica.** Poden ser algunes d'aquestes: cordar, desbotonar, apujar i abaixar cremalleres, cordar gafets, lligar-se els cordons de les sabates, enroscar i desenroscar taps d'ampolla, etc. Es tracta d'activitats quotidianes que realitzem en el nostre dia a dia, però adaptades als alumnes perquè puguin dur-les a terme sense dificultat. Els hem de facilitar les situacions d'aprenentatge perquè siguin capaços de resoldre-les amb èxit. Amb l'exercici d'activitats de vida pràctica, ajudem en el procés d'independència, ja que es treballen l'autonomia, l'ordre i la concentració, i es milloren la coordinació oculomanejadora i la musculatura de la mà i el braç; en definitiva, estan «entrenant», la seva futura capacitat d'escriptura.

BOTONAR I DESBOTONAR

APUJAR I ABAIXAR LA CREMALLERA

- **Fer traços en grans superfícies.** Ho farem abans d'utilitzar un format més petit. Progressivament anirem reduint la base en què es representaran els traços o grafismes, fins a arribar a les làmines dels quaderns.

DIBUIXAR AMB GUIXOS DE COLORS A TERRA O EN UNA PISSARRA GRAN

DIBUIXAR EN UNA GRAN SUPERFÍCIE DE PAPER CONTINU COL·LOCAT A TERRA, A LA PARET O EN UNA TAULA

DIBUIXAR EN PAPER CONTINU, DAMUNT UNA TAULA DE LLUM

DIBUIXAR EN UN MIRALL

DIBUIXAR EN UNA FINESTRA

DIBUIXAR DAMUNT UN PAPER FILM TRANSPARENT, SUBJECTAT A LES POTES D'UNA TAULA, COL·LOCADA DEL REVÉS

DIBUIXAR TRAÇOS A LA SORRA SOBRE UNA TAULA SENSORIAL O SOBRE UNA SAFATA

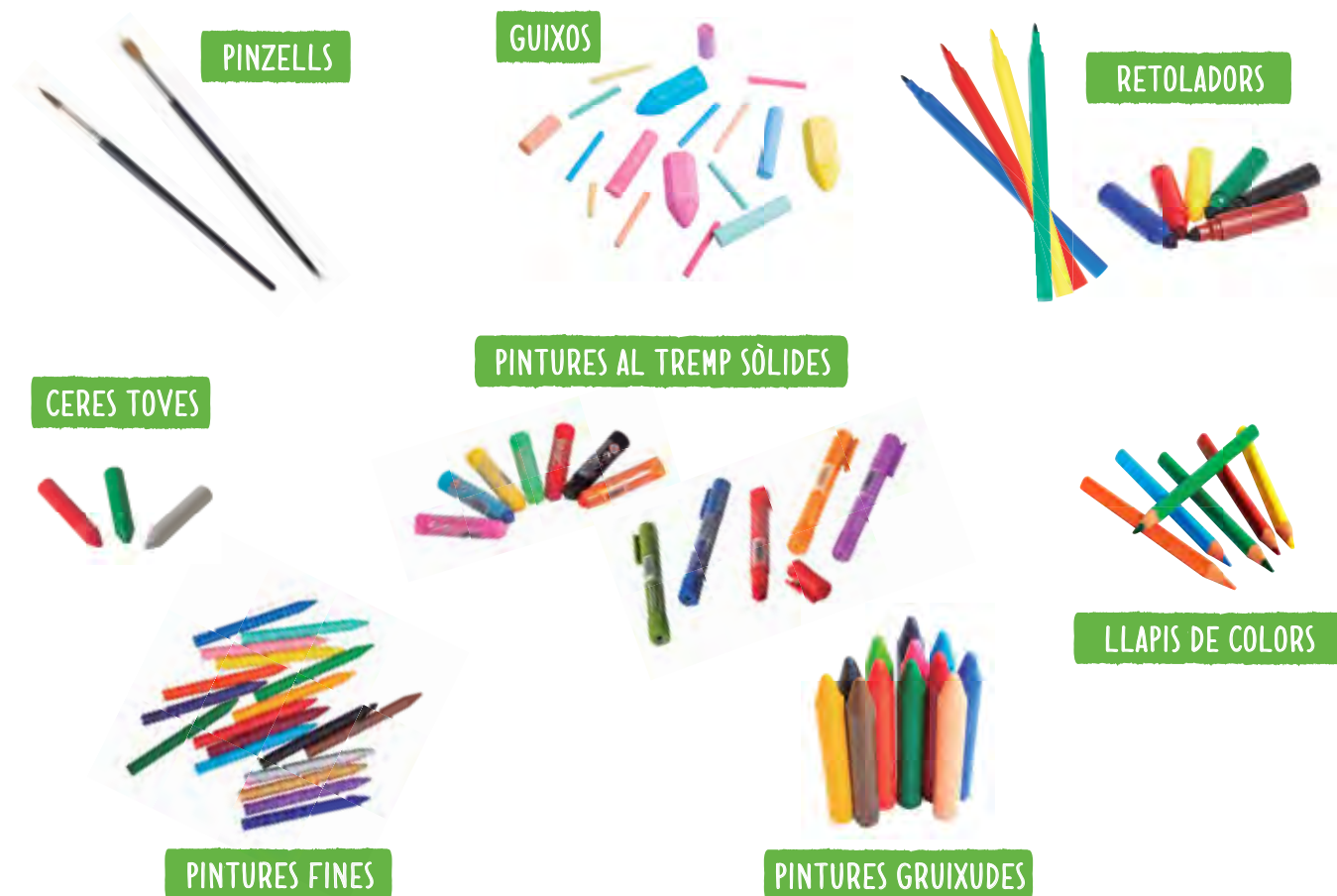
ELS ESTRIS DEL TRAÇ: DE LES MANS AL LLAPIS

El **primer estri** utilitzat pels infants, a l'hora de traçar els primers grafismes, és, sens dubte, la **seva pròpia mà**, els seus dits. El fet d'experimentar amb el seu cos els aporta molta informació a nivell sensorial i els és una experiència molt gratificant.

Després vindrà l'ús d'una gran varietat d'estris, entre els quals haurem d'elegir, depenent del moment evolutiu de l'alumne, del seu desenvolupament motor i de la finalitat de la proposta presentada.

L'oferta és molt variada: **pinzells** impregnats de pintures al tremp, **guixos**, **retoladors**, **ceres toves**, **llapis de colors**... Aquests estris primer es faran servir en la seva **versió gruixuda**, i a mesura que els alumnes vagin evolucionant, passaran a utilitzar-los en la **versió fina**.

Alguns d'aquests estris presenten una forma triangular en el lloc per on s'agafen, la qual cosa facilita, en gran manera, el seu ús.

LES ETAPES DEL DESENVOLUPAMENT DE LA SUBJECCIÓ DE L'EINA DEL TRAÇ

Els infants passen per diferents etapes en el desenvolupament de la subjecció de l'eina del traç fins a arribar a la pinça trípode.

- 1. Primera etapa: subjectar l'eina de manera cilíndrica.** L'infant fa servir tota la mà per subjectar l'eina, i el moviment parteix de l'espatlla (lleï pròximo-distal). El nen mou el braç i la mà com si es tractés d'una unitat mentre manté la mà tancada.
- 2. Segona etapa: subjectar l'eina de manera pronadora.** Els dits subjecten l'eina. El moviment parteix del colze. L'espatlla comença a ser més estable.
- 3. Tercera etapa: subjectar l'eina amb pinça quadrúpeda.** Els cinc dits participen en l'agafament de l'estri. El moviment procedeix del canell i la mà, i hi ha més estabilitat d'espatlla i colze.
- 4. Quarta etapa: subjectar l'eina amb pinça trípode.** Participen en la pinça el dit polze, el dit índex i el dit del mig. Inicialment els tres dits funcionen de manera unitària, per després evolucionar cap a una pinça trípode dinàmica.

És important que proporcionem, als infants, les **condicions adequades a l'hora d'escriure**:

- El lloc ha d'estar ben il·luminat.
- La cadira ha de tenir una mida adequada que els permeti adoptar una actitud correcta: els peus ben recolzats a terra, els genolls per sota de l'altura de les cuixes i l'esquena recta lleugerament avançada sense acostar el cap al paper.
- Els colzes i els avantbraços han de poder moure's amb facilitat.
- El full de treball ha d'estar lleugerament inclinat.
- L'avantbraç no utilitzat ha de romandre recolzat sobre la superfície de treball.

LES ETAPES EN L'EVOLUCIÓ DEL DIBUIX INFANTIL

Les nenes i els nens, en el seu procés de desenvolupament, passen per una sèrie **d'etapes en l'evolució del seu traç**, del seu dibuix. És interessant que les coneguem. Totes són importants, per la qual cosa hem de donar-los el valor que es mereixen i respectar el procés de cada una. Els infants no canvien tots, al mateix temps, d'una etapa a l'altra; el canvi d'etapa dependrà del grau de maduresa de cada un respecte de diferents àmbits de desenvolupament, com ara aquests: el motor, el perceptiu, el cognitiu, el social i l'emocional.

• Gargots sense control o desordenats

En aquesta etapa, els nens i les nenes fan **traços febles, desordenats, rectes, lleugerament corbs, sense cap direcció específica i variant la longitud i la direcció**. No existeix coordinació oculomaniual i encara no posseeixen control de la seva activitat motriu.

L'infant no té cap intenció a l'hora de representar alguna cosa en concret; només li interessa el **plaer del moviment** i deixar la seva empremta en el paper.

• Gargots controlats

En aquesta etapa, tot i que no existeix gaire diferència amb l'etapa dels gargots sense control, es produeix un avenç en l'aspecte motor. Els petits augmenten la coordinació oculomaniual, per la qual cosa es dediquen a aquesta activitat amb més entusiasme. Aconsegueixen un control visual sobre el que fan, controlen els seus moviments i amb aquest descobriment s'ho passen bé, ja que els estimula a variar la forma i les dimensions dels seus traços. Aquests **passen a ser verticals, horitzontals i circulars, i en algunes ocasions, ja s'observa la presència de diversos colors**.

A mesura que el gargot controlat va avançant, l'infant adjudica un nom al seu traç i passa a l'etapa del gargot amb nom.

• Gargot amb nom

En aquesta etapa, en els traços no s'hi aprecien gaires modificacions respecte als gargots controlats; tanmateix, ara els **traços tenen un significat, per a l'infant, i aquests els assignen, espontàniament, un nom**. Els mateixos traços poden simbolitzar elements diferents, i també existeix la possibilitat que l'alumne canviï el nom del que ha dibuixat en el transcurs de la seva activitat creadora. És una etapa de gran transcendència en el desenvolupament, la qual cosa indica que el pensament del petit ha canviat. Del plaer pel moviment passa al **pensament imaginatiu**, existint, ara, una **intenció prèvia a l'acció**.

• Etapa preesquemàtica

En aquest moment, les **representacions** respecte a **coses o a persones es fan amb més detall i tenen més semblança amb la realitat, encara que s'ometen certes parts**. Els traços van perdent la relació amb els moviments corporals característics de l'etapa dels gargots, evolucionant cap a una **representació més definida**. Apareixen les primeres representacions d'objectes i figures reconeixibles per a l'adult, i els grafismes deixen de ser incomprensibles per a les persones adultes.

En aquesta etapa, la motivació per fer els dibuixos es basa, generalment, en la **representació de la figura humana en forma de sol** (un cercle per al cap i dues línies verticals per a les cames).

Ara no dibuixen, únicament, la figura humana, sinó que també incorporen, en les seves creacions, **elements de l'entorn** i la forma com els perceben, donant a conèixer, d'aquesta manera, el seu món interior.

• Etapa esquemàtica

L'infant arriba a aquesta etapa quan té un coneixement més ampli del món que l'envolta. Fa les seves composicions amb certes habilitats motrius que ha anat perfeccionant al llarg del procés de desenvolupament. En aquesta etapa, s'espera que aconseguixi **representar un esquema humà amb els seus detalls característics** (cos, cap, braços, cames, ulls, nas, boca, cabells, coll, peus), incloent-hi elements separats, com ara les mans i els dits.

El nen o la nena comença a ubicar els **elements representats en la línia base**; és a dir, els que hi ha a la part inferior del full i, posteriorment, dibuixa una ratlla o elements diversos (herba, terra...). Després, apareixerà la **línia horitzó**, denominada, comunament, «cel», situada a la part superior dels dibuixos.

Una altra característica present en els dibuixos de l'etapa esquemàtica és la «radiografia» o els «rajos X», això vol dir el següent: **l'infant representa detalls que en la realitat romanen ocults** i dibuixa, alhora, l'exterior i l'interior de la figura humana o de l'element representat.

LA TEORIA DE LA FORMULACIÓ D'ARNO STERN

Arno Stern és un investigador i **pedagog francès** d'origen alemany. Va néixer a Alemanya l'any 1924, però el 1933 els seus pares es van veure obligats a fugir, amb ell, del nazisme i a exiliar-se a França.

El 1946, Stern va treballar en un orfenat suís amb orfes de guerra, animant un taller de pintura. Allà es va originar la seva vinculació amb el treball lliure i creatiu en relació amb la pràctica artística infantil.

El reduït espai de l'aula on desenvolupava el taller el va portar a prescindir de tots els mobles i a cobrir les parets i finestres amb papers. En el centre de l'habitació hi va col·locar una única taula amb pintures i pinzells, i va convidar els nens i les nenes a pintar lliurement.

Els resultats que va poder observar Arno van ser sorprenents, la qual cosa el va animar a continuar amb l'experiència en un taller de pintura a París. Així va néixer **Le Closlieu**, un espai artístic creat per Arno Stern, a París, al final de la Segona Guerra Mundial. Aquest espai s'ha popularitzat molt, fins al punt que podem trobar-lo reproduït en moltes escoles i aules de dibuix i pintura de tot el món.

No és menys interessant, però, la **teoria de la formulació**, desenvolupada per Arno Stern i basada en anys de treball, observació i investigació. Com a resultat de l'observació dels treballs espontanis dels nens i nenes que van passar pel seu taller, Stern va afirmar que, en l'evolució de la pràctica del dibuix de tots els nens i nenes, es presenta una mateixa successió de traços. Amb la intenció de comprovar el que li havia semblat descobrir, Stern va decidir viatjar per tot el planeta a la recerca de poblacions preservades del contacte amb el món occidental. Així, va viatjar per deserts, per la sabana, per la selva verge, fins a París, el Perú, Etiòpia, Guatemala, l'Afganistan... El resultat va ser la teoria de la formulació: tots els éssers humans tenim una **memòria orgànica** que és universal i que s'expressa, amb les mateixes fórmules, a través del dibuix lliure i espontani. Tots els nens i nenes tracen les mateixes **figures primàries**; després, els mateixos **objectes imatge** i, quan han assolit l'estadi de la maduresa, les mateixes **figures essencials**, independentment de la influència ètnica, climàtica i cultural.

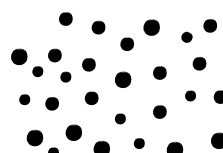
Stern comprova que, a tots els racons del planeta, independentment de la influència cultural i familiar, **els nens i nenes segueixen una mateixa evolució en el desenvolupament dels seus traços** (origen d'aquesta memòria orgànica de la qual parla ell).

Segons la teoria de la formulació, els **primers traços** són resultat de **gesticulacions impulsives**: els **remolins** neixen d'un violent moviment giratori i els **puntejats**, d'un tust ràpid.

REMOLÍ

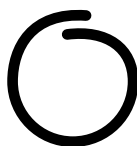

PUNTEJAT

Primer l'infant fa desenes i desenes de remolins i tustos impulsius en un full de paper. Després, el gest a poc a poc s'alenteix, convertint-se en un recorregut amb un començament i un final. Així, del remolí, passant pel ganxo, sorgeix la primera figura de la formulació: una **figura rodona**.

REMOLÍ

GANXO

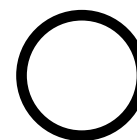
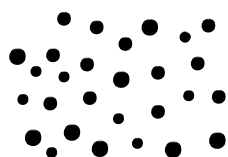

FIGURA RODONA

De la mateixa manera que hi ha figures que sorgeixen del remolí, n'hi ha d'altres que poden sorgir del puntejat. Els punts evolucionen cap a **línies verticals o horitzontals**. I, més tard, el traç vertical pot associar-se a l'horitzontal, creuant-se de diverses maneres i donant origen a la **creu**, l'**espina**, la **pinta** i l'**escala**.

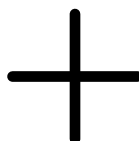
PUNTEJAT

FENOMEN DE LA MULTIPLICACIÓ (EVOLUCIÓ DEL PUNTEJAT)

LÍNIES VERTICALS O HORIZONTALS

COMBINACIÓ DELS TRAÇOS: UN DE VERTICAL I UN ALTRE D' HORIZONTA

Per tant, podria dir-se que cada figura ofereix diversos recorreguts: la figura rodona pot transformar-se en un **quadrat**, o conservar la seva forma i envoltar-se d'una multitud de radis. És el que, en la teoria de la formulació, s'anomena «**figura radial**». Així, quan la figura radial neix, **l'espina** la segueix com el seu complement.

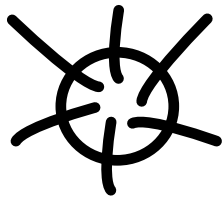

FIGURA RADIAL

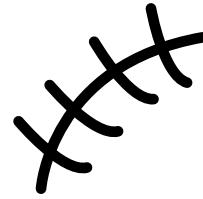

FIGURA ESPINA

D'aquesta manera, la figura rodona evoluciona cap al quadrat i cap al **triangle**. La combinació d'aquestes i altres figures primàries dona origen als **objectes imatge**.

ELS MATERIALS DEL PROJECTE

EL MATERIAL DE L'ALUMNE

El **material de l'alumne** consta de **tres quaderns**; cada un correspon a un nivell diferent de dificultat.

Els quaderns estan adreçats a nens i nenes de 3 a 6 anys. Aquests materials no es classifiquen per cursos o per edats, sinó que es poden utilitzar segons el nivell maduratiu del traç i el desenvolupament de la motricitat fina de cada alumne, independentment de l'edat o del curs en què es trobi.

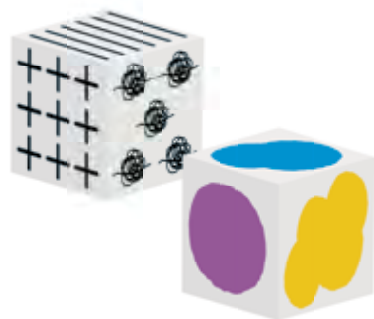
Els quaderns es presenten en format horitzontal per oferir més amplitud a l'alumne a l'hora de fer el traç. L'enquadernació amb espiral facilita que es puguin passar les pàgines del quadern amb facilitat i que es pugui dur a terme la tasca de cada làmina amb comoditat. A més, cada làmina té microperforat, per si es vol extreure-la del quadern i dur a terme l'activitat de forma independent i, després, penjar la làmina a la paret amb la finalitat de fer una exposició a l'aula, o emportar-se-la a casa i compartir-la amb la família.

En cada quadern, un **personatge acompanya** els nens i les nenes al llarg de les pàgines:

Cada quadern inclou **material complementari** per a l'alumne:

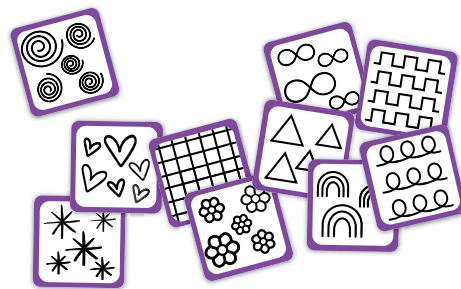
- **Nivell 1. Daus amb els grafismes** que es treballen en el quadern corresponent.

- **Nivell 2. Clauer amb els grafismes** que es treballen en el quadern corresponent.

- **Nivell 3. Cromos amb els grafismes** que es treballen en el quadern corresponent.

Així, doncs, els grafismes que figuren en el material complementari per a l'alumne (daus, clauer, cromos) són els que es treballen en el quadern.

Cada quadern inclou una **activitat final** en què, per dur-la a terme, cal el material complementari. L'acompanyant pot tenir en compte aquests elements des de l'inici de cada quadern, o si cal, des de l'inici del curs, i proposar, en cada quadern, activitats extres.

Els daus del nivell 1 es poden utilitzar alhora o per separat, i es poden fer servir sols en el nivell 1 o, si es vol, aprofitar-los per utilitzar-los en la resta de nivells. Passa el mateix amb els altres elements (clauer i cromos): es poden conservar i utilitzar-los en tots els nivells.

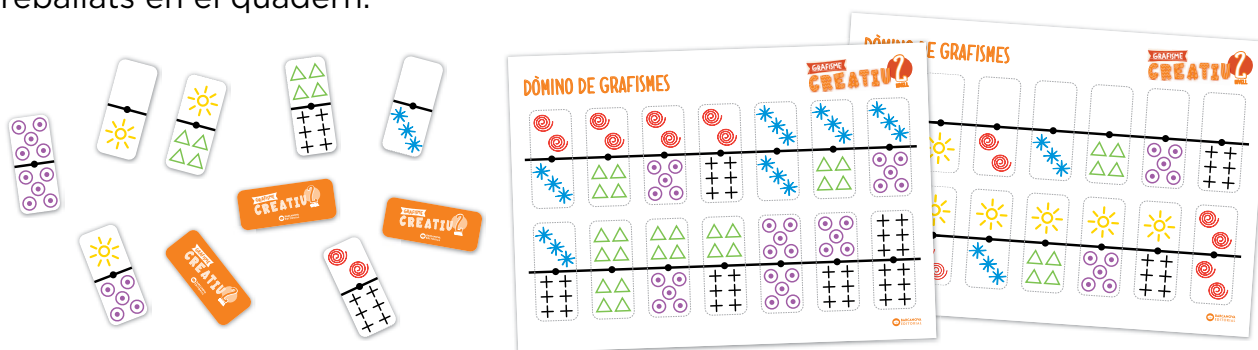
EL MATERIAL D'AULA

Els quaderns inclouen, també, **material d'aula**. En cada nivell oferim un joc de taula que desenvolupa l'atenció, la concentració i la memòria a partir dels grafismes treballats. Es tracta d'un recurs d'aula per jugar i divertir-se mentre es desenvolupen la concentració, l'atenció i la memòria, i és, també, una manera d'aprendre a respectar les regles dels jocs.

- **Nivell 1.** El **joc de memòria** d'aquest nivell és un *memory*: un joc de cartes en el qual es col·loquen totes les cartes de cap per avall i cal anar trobant les parelles. En el joc que oferim, els alumnes han de relacionar un grafisme amb una imatge de la vida real. D'aquesta manera, seran conscients de la gran quantitat de grafismes presents en l'entorn quotidià.

- **Nivell 2.** En el **dòmino de grafismes** se substitueixen els punts negres pels grafismes treballats en el quadern.

- **Nivell 3.** En el **joc de cartes d'atenció visual** (conegut com a *Dobble*), els nens i les nenes han d'identificar el grafisme que es repeteix en dues cartes, les quals, prèviament, hauran girat.

El material d'aula també consta d'un **pòster amb tots els grafismes** treballats en els tres nivells, classificats per ordre creixent de dificultat.

En la part privada de la nostra **pàgina web** (www.barcanova.cat), els docents poden trobar, aquesta guia d'aula en versió digital, el material d'aula i els materials per a l'avaluació (una rúbrica i una diana).

DESCRIPCIÓ DE LES LÀMINES DELS QUADERNS

LA CARA DE CADA LÀMINA

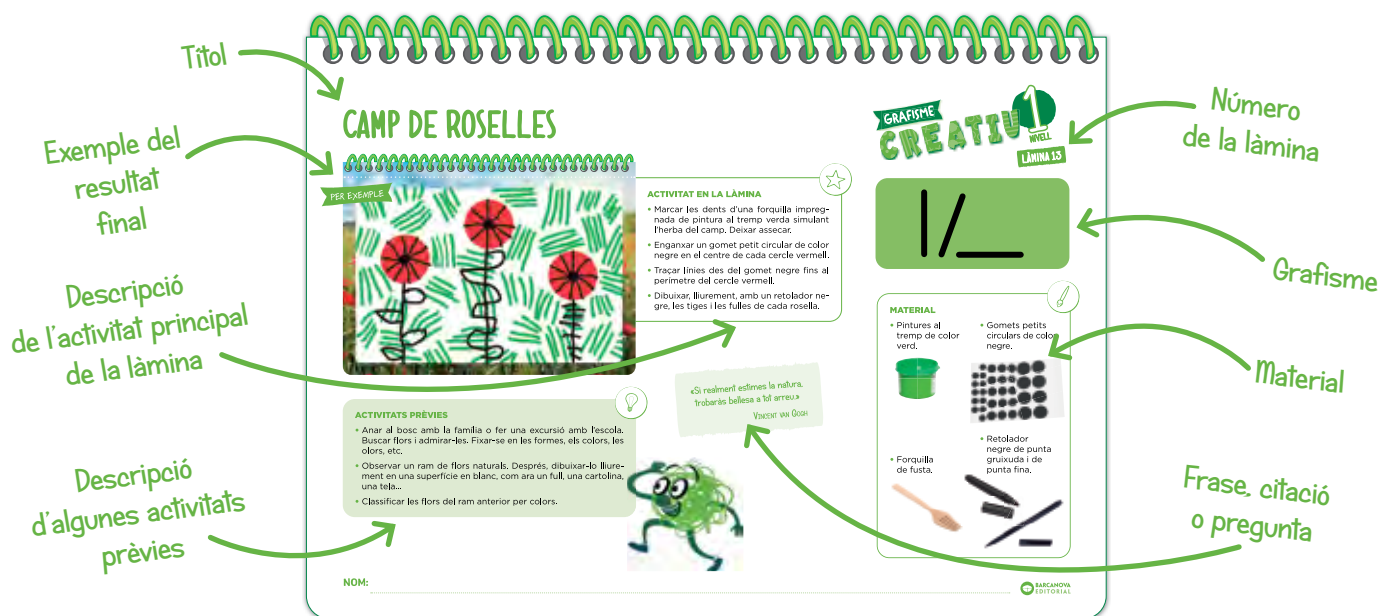
En la **cara** de cada làmina, l'alumne hi duu a terme l'activitat a partir de les instruccions que s'especifiquen al dors.

Les làmines es presenten lliures d'ornaments per tal que el protagonisme recaigui en el treball de grafisme fet per l'alumne.

EL DORS DE CADA LÀMINA

En el **dors** hi ha tota la informació necessària per dur a terme les activitats:

- El **títol**, amb un toc poètic, va adreçat a l'acompanyant i té la finalitat d'inspirar-lo de cara a motivar els alumnes.
- El **número de la làmina**.
- El **grafisme** o els grafismes proposats.
- La **descripció d'activitats prèvies** per fer abans de les proposades en el quadern. Algunes activitats fomenten el desenvolupament de la motricitat gruixuda, necessària abans de plantejar qualsevol treball de motricitat fina (vegeu els apartats «La importància del moviment» i «Possibles activitats prèvies a la realització dels grafismes» d'aquesta guia d'aula). Altres activitats treballen la motricitat fina, com ara aquestes: modelar plastilina, fang o sorra kinètica; jugar a fer construccions i trencaclosques; fer activitats relacionades amb la vida pràctica, etc.

En les activitats prèvies es treballa sobre superfícies grans, com ara pissarres, paper continu, taules de llum, miralls, finestres, etc.

- La **descripció de l'activitat principal de la làmina**. Es plantegen activitats en què intervenen diferents tècniques i diferents recursos, els quals potencien el desenvolupament de la creativitat de l'alumnat. Els instruments proposats també són variats: es comença utilitzant les mans, els dits, per anar passant, de mica en mica, dels materials gruixuts cap als més prims.

- Una imatge a **tall d'exemple del resultat final** de l'activitat (referència per a l'acompanyant).

El resultat final de cada làmina no és únic; està obert a cada alumne. Tots els resultats són vàlids, la qual cosa eleva la confiança i l'autoestima dels petits. Seguint unes pautes i orientacions, l'alumne disposa d'un gran marge per desenvolupar la seva imaginació i la seva creativitat, escollint la manera de dur-les a terme, de materialitzar la proposta. No s'ha d'ajustar a un model únic, per la qual cosa el resultat de cada alumne serà diferent; no hi haurà dues làmines acabades que siguin iguals.

- Llista del **material** que necessitaran. En la llista i hem afegit la imatge de cada element perquè resulti més fàcil d'identificar. Si en algun cas el material pot resultar difícil d'aconseguir, es proposa una alternativa a la primera opció.
- Una **frase**, una **citació** o una **pregunta** adreçades a l'acompanyant perquè les plantegi a classe i això ajudi els alumnes a reflexionar i a conversar a l'aula. Així, es treballen també la competència oral, l'escolta, el respecte pel torn de paraula, la capacitat de reflexió, l'esperit crític, el respecte per les opinions dels altres, etc.

Les activitats de les làmines no es presenten de manera aleatòria, sinó **de manera seqüenciada**, per **ordre creixent de dificultat**, i partint de traços planificats, no inventats pels alumnes, però, alhora, fets des d'una perspectiva lliure i creativa.

L'acompanyant sempre té l'**opció de modificar o ampliar la proposta d'activitat** presentada segons els interessos i necessitats del grup al qual acompanya. De la mateixa manera, els grafismes suggerits, en molts casos poden variar, deixant que la creativitat dels nens i nenes flueixi lliurement, amb el suport del material presentat amb algun altre introduït per l'acompanyant.

Algunes activitats dels quaderns estan relacionades amb l'**art pictòric**. Per exemple, se citen els artistes Romero Britto, Yayoi Kusama, Kandinski i Paul Klee, amb l'objectiu que la mestra els treballi a classe i, a partir de les seves obres originals, els alumnes s'inspirin a l'hora de fer algunes activitats.

També es proposen activitats relacionades amb l'**art**, la **música** i la **dansa**; es tracta d'unes activitats prèvies inspirades en el projecte Segni Mossi (vegeu l'apartat «Segni Mossi, projecte d'expressió plàstica, musical i corporal» d'aquesta guia d'aula).

Pel que fa a la música, en aquesta guia d'aula, es pot posar música de fons per dur a terme alguna activitat, i també es poden proposar activitats d'escolta conscient (vegeu l'apartat «L'escolta conscient» d'aquesta guia d'aula).

La làmina final de cada un dels quaderns presenta una activitat que es duu a terme en un element de cartó (un penjoll, un braçalet i un punt de llibre), el qual es pot extreure a **tall de regal** o **sorpresa final**.

LES LÀMINES DEL QUADERN

PREPARACIÓ PER AL TREBALL AMB LES LÀMINES

Una bona manera de presentar les propostes de grafisme de cada làmina pot ser en gran grup. L'acompanyant pot fer una **presentació comuna per a tots els alumnes**, pot explicar, pas a pas, l'activitat, verbalitzant el procés i plantejant les diferents possibilitats i alternatives.

D'altra banda, ja que és un treball que requereix una atenció especial envers l'infant, i una disponibilitat per part de l'acompanyant, és recomanable que la **realització de l'activitat en la làmina es faci en petit grup**. Això facilitarà l'observació i l'atenció individualitzades. Es poden aprofitar, si és possible, els moments de desdoblament o les sessions en les quals es disposi d'algun tipus de reforç o suport. En tot cas, si això no fos possible, la resta de la classe pot dur a terme algun tipus d'activitat que no necessiti atenció especial i que els alumnes puguin desenvolupar de manera autònoma (joc simbòlic, construccions, trencaclosques, plastilina...).

Abans de començar, és important **preparar el material que hagin de necessitar** i posar-lo a l'abast dels alumnes, retirar aquell que no necessitin i evitar possibles estímuls o elements que puguin distreure els infants.

L'**espai de treball** (aula, taula, cadires, terra...) haurà d'estar **preparat** perquè puguin dur a terme l'activitat en la làmina, còmodament. L'**ambient general haurà de ser tranquil**. No és necessari el silenci absolut; en ocasions, els nens i les nenes necessiten verbalitzar el seu procés, compartir coneixements amb els companys i les companyes, de vegades, fins i tot, ajudar-se mútuament.

Per acabar, voldríem transmetre una idea fonamental: és important entendre que no totes les nenes ni tots els nens es troben en el mateix moment maduratiu, per la qual cosa no podem esperar que duguin a terme la proposta amb la mateixa precisió i destresa. El respecte pel ritme de cada nen, de cada nena, és vital. No hem de demanar, no hem d'esperar, allò que no poden oferir. Cal acceptar i valorar el seu camí, posant, sempre, **el focus en el procés i no en el resultat final**.

TEMPORITZACIÓ ORIENTATIVA

A continuació, us oferim una temporització orientativa que cada docent pot adequar al ritme de treball del seu grup classe. Per a l'elaboració d'aquesta temporització, s'han tingut en compte les 15 làmines de les quals consta el quadern.

En l'esquema següent es mostra la seqüenciació per trimestres.

Si la programació de l'escola té destinades més sessions o si vosaltres ho creieu necessari, podeu ampliar el contingut amb activitats complementàries per tal d'atendre la diversitat de ritmes o nivells propis de cada grup classe.

PRIMER TRIMESTRE (DE LA LÀMINA 1 A LA LÀMINA 6)

TRAÇOS LLIURES

ACTIVITAT DE LA LÀMINA

- Fer, amb tota llibertat i autonomia, els dibuixos que vulgueu amb traços grans i amb colors llisos de colors. Deixar veure l'empenta.

ACTIVITATS PREVIES

- Fer els punts grans d'arabesca, traços llisos, amb puntes gruixudes a ambdós costats de colors, en paper cartolina sobre un fons blanc i de color.
- Fer traços llisos a l'aire amb guants de colors.
- Realitzar punts grans d'arabesca i traços llisos.

MATERIAL

- Paper cartolina de colors.
- Cines llisos de colors.

TRAÇOS LLIURES

ACTIVITAT DE LA LÀMINA

- Fer, amb tota llibertat i autonomia, els dibuixos que vulgueu amb traços grans i amb colors llisos de colors. Deixar veure l'empenta.

ACTIVITATS PREVIES

- Fer els punts grans d'arabesca, traços llisos, amb puntes gruixudes a ambdós costats de colors, en paper cartolina sobre un fons blanc i de color.
- Fer traços llisos a l'aire amb guants de colors.
- Realitzar punts grans d'arabesca i traços llisos.

MATERIAL

- Paper cartolina de colors.
- Cines llisos de colors.

DEMANA UN DISEG

ACTIVITAT DE LA LÀMINA

- Realitzar un dibuix amb puntes gruixudes a ambdós costats de colors, en paper cartolina sobre un fons blanc i de color.

ACTIVITATS PREVIES

- Realitzar punts grans d'arabesca, traços llisos, amb puntes gruixudes a ambdós costats de colors, en paper cartolina sobre un fons blanc i de color.
- Fer traços llisos a l'aire amb guants de colors.
- Realitzar punts grans d'arabesca i traços llisos.

MATERIAL

- Paper cartolina de colors.
- Cines llisos de colors.

QUIN EMBOLIC DE CABDELLS!

ACTIVITAT DE LA LÀMINA

- Fer, amb tota llibertat i autonomia, els dibuixos que vulgueu amb traços grans i amb colors llisos de colors. Deixar veure l'empenta.

ACTIVITATS PREVIES

- Fer els punts grans d'arabesca, traços llisos, amb puntes gruixudes a ambdós costats de colors, en paper cartolina sobre un fons blanc i de color.
- Fer traços llisos a l'aire amb guants de colors.
- Realitzar punts grans d'arabesca i traços llisos.

MATERIAL

- Paper cartolina de colors.
- Cines llisos de colors.

OVELLETES... A MENJAR!

ACTIVITAT DE LA LÀMINA

- Realitzar un dibuix amb puntes gruixudes a ambdós costats de colors, en paper cartolina sobre un fons blanc i de color.

ACTIVITATS PREVIES

- Realitzar punts grans d'arabesca, traços llisos, amb puntes gruixudes a ambdós costats de colors, en paper cartolina sobre un fons blanc i de color.
- Fer traços llisos a l'aire amb guants de colors.
- Realitzar punts grans d'arabesca i traços llisos.

MATERIAL

- Paper cartolina de colors.
- Cines llisos de colors.

UNA ZEBRA MOLT RATLLADA

ACTIVITAT DE LA LÀMINA

- Realitzar un dibuix amb puntes gruixudes a ambdós costats de colors, en paper cartolina sobre un fons blanc i de color.

ACTIVITATS PREVIES

- Realitzar punts grans d'arabesca, traços llisos, amb puntes gruixudes a ambdós costats de colors, en paper cartolina sobre un fons blanc i de color.
- Fer traços llisos a l'aire amb guants de colors.
- Realitzar punts grans d'arabesca i traços llisos.

MATERIAL

- Paper cartolina de colors.
- Cines llisos de colors.

FILS DE TERANYINA

ACTIVITAT DE LA LÀMINA

- Realitzar un dibuix amb puntes gruixudes a ambdós costats de colors, en paper cartolina sobre un fons blanc i de color.

ACTIVITATS PREVIES

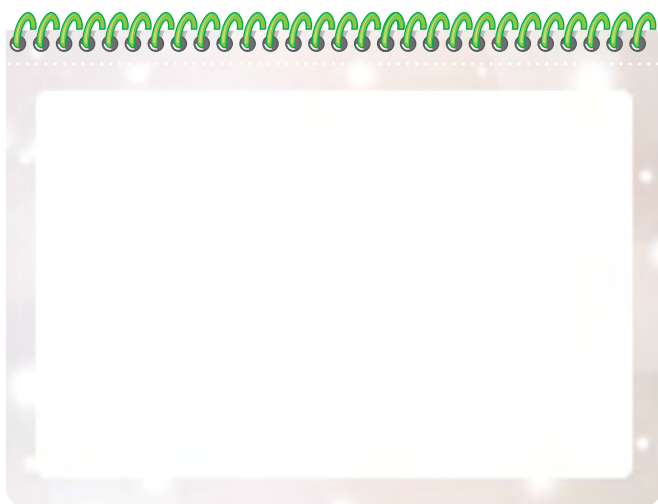
- Realitzar punts grans d'arabesca, traços llisos, amb puntes gruixudes a ambdós costats de colors, en paper cartolina sobre un fons blanc i de color.
- Fer traços llisos a l'aire amb guants de colors.
- Realitzar punts grans d'arabesca i traços llisos.

MATERIAL

- Paper cartolina de colors.
- Cines llisos de colors.

TRAÇOS LLIURES

MATERIAL

- Pintures gruixudes de colors.
- Ceres toves de colors.

L'ús dels colors podrà ser lliure i aleatori.

TIPUS DE TRAÇ

TRAÇOS
LLIURES

CONTINGUTS

- Traços lliures.

OBJECTIUS

ACTIVITATS PRÈVIES

- Exercitar la motricitat fina.
- Fer traços, lliurement, en diferents formats.
- Verbalitzar les sensacions experimentades durant les propostes.

ACTIVITATS EN LA LÀMINA

- Expressar, lliurement, la seva creativitat.
- Exercitar la motricitat fina.
- Adoptar una actitud corporal adequada.
- Mantenir l'atenció i la concentració necessàries per fer l'activitat en la làmina.
- Verbalitzar les sensacions experimentades durant la proposta.

ACTIVITATS D'APRENENTATGE

ACTIVITATS PRÈVIES

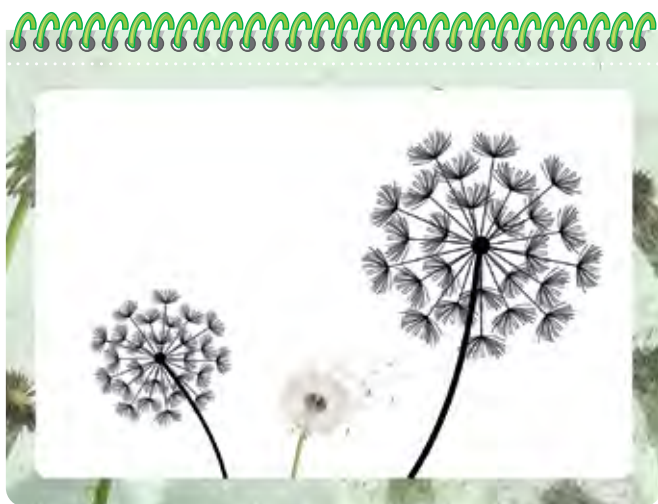
- Abans de dur a terme l'activitat de la làmina del quadern, és necessari que els alumnes vivencin el traç en formats més amplis i variats.
- La mestra disposarà paper continu sobre una taula gran o a terra.
- Aquesta activitat es durà a terme en petit grup.
- Els alumnes faran traços lliures, amb pintures gruixudes o ceres toves de colors, sobre paper continu. Al final, es poden ajuntar els papers continus dels grups i penjar el treball de tots a les parets de l'aula. Partint d'una actuació individual, es pot crear un treball en equip que servirà per ambientar l'aula.
- Els alumnes faran traços lliures a terra amb guixos de colors. El terra es convertirà en una formidable i motivadora tela en blanc sobre la qual es podrà donar curs a la creativitat.
- Els alumnes modelaran i pastaran plastilina donant-li la forma desitjada.

ACTIVITATS EN LA LÀMINA

- **Fer, amb total llibertat i autonomia, traços i grafismes amb pintures gruixudes o amb ceres toves de colors. Deixar volar la imaginació.**
- En aquesta primera làmina no és necessari donar indicacions ni premisses prèvies; només cal oferir la làmina, a l'alumne, perquè representi, de manera espontània, el que li sorgeixi.
- Pot servir, a la mestra, per obtenir informació de cada alumne amb relació a l'etapa de dibuix en la qual es troba, la utilització dels colors, la pressió exercida sobre les pintures o les ceres, la manera d'agafar el material...
- Es recomana no donar opinions de valor. Tot està permès, qualsevol resultat és vàlid. Cal evitar de preguntar, als alumnes, què han dibuixat, ja que trobant-se en una etapa en la qual, molt probablement, els seus traços no tenen una intenció representativa, aquesta pregunta els acostuma desconcertar.

NOTES

DEMANA UN DESIG

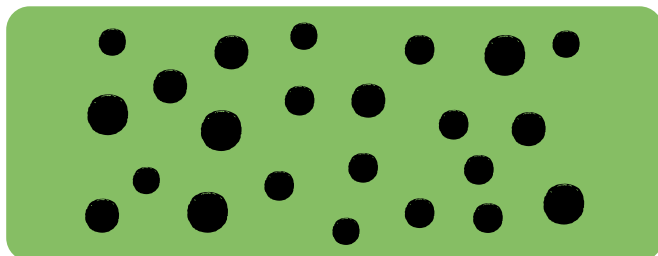

MATERIAL

- Pintures al tremp de colors.

TIPUS DE TRAÇ

CONTINGUTS

- Les dents de lleó.

OBJECTIUS

ACTIVITATS PRÈVIES

- Desenvolupar la motricitat fina (exercitar l'acció de fer la pinça i enfortir la musculatura dels dits).
- Experimentar amb el mateix cos com a instrument per pintar.
- Expressar, oralment, vivències personals i compartir-les amb la resta de la classe.
- Verbalitzar els aprenentatges.

ACTIVITATS EN LA LÀMINA

- Ser capaç de fer el grafisme indicat.
- Treballar la motricitat fina.
- Adoptar una actitud corporal adequada.
- Mantenir l'atenció i la concentració necessàries per fer l'activitat.
- Verbalitzar els aprenentatges.

ACTIVITATS D'APRENENTATGE

ACTIVITATS PRÈVIES

- La mestra disposarà una superfície àmplia de paper continu a la paret. Prepararà pintures al tremp de colors en diferents recipients plans.
- Els alumnes pintaran, amb els dits, damunt el paper continu o hi estamparan les mans. En aquest cas, l'experiència sensorial amb el mateix cos és especialment satisfactòria. Es recomana preparar bé tant l'espai per pintar com els nens i les nenes, per tal que aquests es puguin divertir, tranquil·lament, sense por de tacar-se ni d'embrutar l'aula.
- La mestra prepararà una superfície àmplia de paper continu o de cartolina.
- Els alumnes puntejaran la superfície amb retoladors de colors de punta gruixuda. En aquest cas, la mestra observarà el treball dels alumnes i controlarà que la pressió exercida amb el retolador no sigui excessiva, ja que la seva impulsivitat motriu pot portar-los a trencar-ne la punta.
- Els alumnes pressionaran, amb els dits, paper de bombolles per embalar. És una activitat que, als alumnes, els agrada; d'aquesta manera, exerciten l'acció de fer la pinça i enforteixen la musculatura dels dits.
- Els alumnes pensaran desitjos per compartir-los amb els companys i companyes de classe. Simularan bufar dents de lleó en expressar-los.
- Una possible conversa entre la mestra i els alumnes es podria basar en aquestes preguntes: *Coneixeu el costum de bufar els plomalls de les dents de lleó i demanar un desig? Ho heu fet alguna vegada? Us ve de gust compartir el vostre desig amb els altres?*

ACTIVITATS EN LA LÀMINA

- **Sucar el tou del dit en la pintura i pressionar sobre el paper per deixar-hi marcades les empremtes, amb la finalitat de completar les dents de lleó.**
- Es recomana de completar cada dent de lleó amb un color diferent perquè els alumnes no hagin de netejar-se els dits, massa sovint, cada vegada que canviïn de color. Com a alternativa, es pot utilitzar una esponja petita circular d'estampar.

NOTES

QUIN EMBOLIC DE CABDELLS!

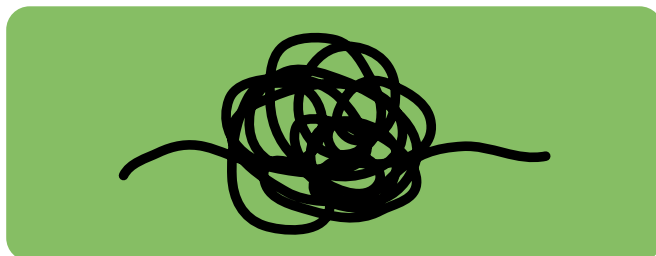

MATERIAL

- Retoladors de colors de punta gruixuda.

TIPUS DE TRAÇ

CONTINGUTS

- Els gats.

OBJECTIUS

ACTIVITATS PRÈVIES

- Exercitar la motricitat fina i la motricitat gruixuda.
- Utilitzar el joc simbòlic com a forma d'expressió i gaudi.
- Experimentar el traç en formats amplis i variats.
- Verbalitzar els aprenentatges.

ACTIVITATS EN LA LÀMINA

- Ser capaç de posar en pràctica el grafisme indicat.
- Adoptar una actitud corporal adequada.
- Mantenir l'atenció i la concentració necessàries per dur a terme l'activitat.
- Verbalitzar els aprenentatges.

ACTIVITATS D'APRENENTATGE

ACTIVITATS PRÈVIES

- Els alumnes manipularan cabdells de llana de colors i hi jugaran.
- Una altra possible activitat prèvia seria jugar a llançar-se un cabdell de llana (o més d'un), entre els alumnes, com si fos una pilota. I, després, conversar a partir d'aquestes preguntes: *Quina textura té un cabdell de llana? De quins colors són, els cabdells?*
- Els alumnes imitaran els gats jugant amb els cabdells de llana. El gat és un dels animals més imitats pels nens i nenes. El seu desplaçament i el seu miol es converteixen en un joc divertit que, a més, exercita la motricitat gruixuda pel fet de desplaçar-se, amb quatre punts de suport, per l'espai.
- Els alumnes faran gargots ben amplis, en una pissarra gran, amb guixos de colors.

ACTIVITATS EN LA LÀMINA

- La mestra iniciarà, en un full a part, els passos de l'activitat que cal fer en la làmina, o bé mostrarà el grafisme a la pissarra de l'aula.
- **Traçar gargots de colors simulant cabdells de llana.**
- L'ús dels colors podrà ser lliure i aleatori. La mestra incidirà en el fet que s'ha d'ocupar tot l'espai de la làmina i procurar dibuixar els cabdells separats entre ells.
- El gargot que es treballa en aquesta làmina és el traç que Arno Stern anomena *remolí* i és una de les primeres figures primàries que tracen els nens i les nenes segons la teoria de la formulació d'aquest pedagog francès. (Vegeu l'apartat «La teoria de la formulació d'Arno Stern», d'aquesta guia d'aula).

NOTES

AVALUACIÓ

Implica observar, conèixer, deixar constància, compartir i comunicar.

Avaluar, per tant, és una tasca que està directament vinculada al procés d'aprenentatge i ha de formar part del dia a dia dels infants a l'escola.

Hem d'enfocar l'avaluació des d'una perspectiva global. Entesa així, permetrà recollir tota una sèrie d'informacions que ajudaran l'infant en el seu procés d'aprenentatge i ajudaran el docent a millorar la seva tasca diària.

Amb massa freqüència, associem, encara, l'avaluació amb una cosa cansada, pesada i difícil de dur a terme, sobretot a l'Educació Infantil. Per això necessitem canviar l'enfocament. És necessari veure-la com una oportunitat de millora. Una oportunitat que permeti relativitzar registres, classificacions i resultats, que posi el punt de mira en els processos individuals, en la quotidianitat, en l'oportunitat de compartir criteris i punts de vista, i de reconstruir maneres d'aprendre, de deixar constància del que hem viscut...

L'avaluació, per tant, ha de formar part de les activitats i ha d'ajudar a millorar els processos i les formes d'aprendre. Si tot el que valorem i observem amb l'avaluació no té una repercussió directa sobre la nostra pràctica diària, a fi de millorar-la, no té sentit fer-la. Només si documentem aquesta pràctica i l'analitzem, podrem avançar i millorar.

PER QUÈ ÉS IMPORTANT, LLAVORS, AVALUAR?

- Per poder entendre la forma en què aprenen i es desenvolupen els nens i les nenes.
- Per valorar el procés d'aprenentatge en el qual es troba cada infant i poder-li fer arribar recursos perquè millori.
- Per poder compartir informacions i consensuar criteris amb altres docents i amb la família.
- Per reflexionar sobre la mateixa praxi educativa i poder-la millorar.
- Perquè l'infant sigui conscient del seu procés d'aprenentatge i aprengui a autoregular-se.

CAL AVALUAR-HO TOT?

AMB RELACIÓ A L'ALUMNAT...

No podem avaluar-ho tot. Ens hem de centrar en aquells aspectes que impulsin l'alumnat a desenvolupar les seves capacitats, a compilar situacions que impliquin coneixement.

Ens podem fixar en els seus diàlegs, converses, interpretacions..., en temes emocionals, en com resolen petits problemes, en quina relació estableixen entre ells, etc.

AMB RELACIÓ ALS DOCENTS...

És bàsic valorar si la nostra intervenció és l'adequada. I també si els espais són correctes, si hem fet una bona selecció de material, si vetllem pel benestar físic i emocional dels nens i de les nenes, si organitzem bé el temps segons les seves necessitats.

Avaluar la nostra pràctica és una necessitat bàsica. Revisar, reflexionar i arribar a acords és primordial per millorar el nostre treball i la seva qualitat.

COM HAUREM D'AVALAR?

Quant a l'observació, en aquest projecte trobareu una rúbrica que us permetrà, d'una banda, seleccionar un objecte d'avaluació i, per una altra, recollir i registrar les dades corresponents. No partim d'observacions gaire àmplies perquè són poc útils. Focalitzem la mirada en aquells aspectes significatius, i delimitem temes i situacions.

D'altra banda, trobareu una diana d'autoavaluació que l'infant haurà de completar (amb l'ajuda de l'acompanyant) per ser conscient del seu procés o de la seva implicació en la tasca; també li pot servir per anar-se autoregulant. Aquestes pautes són una eina més per al docent.

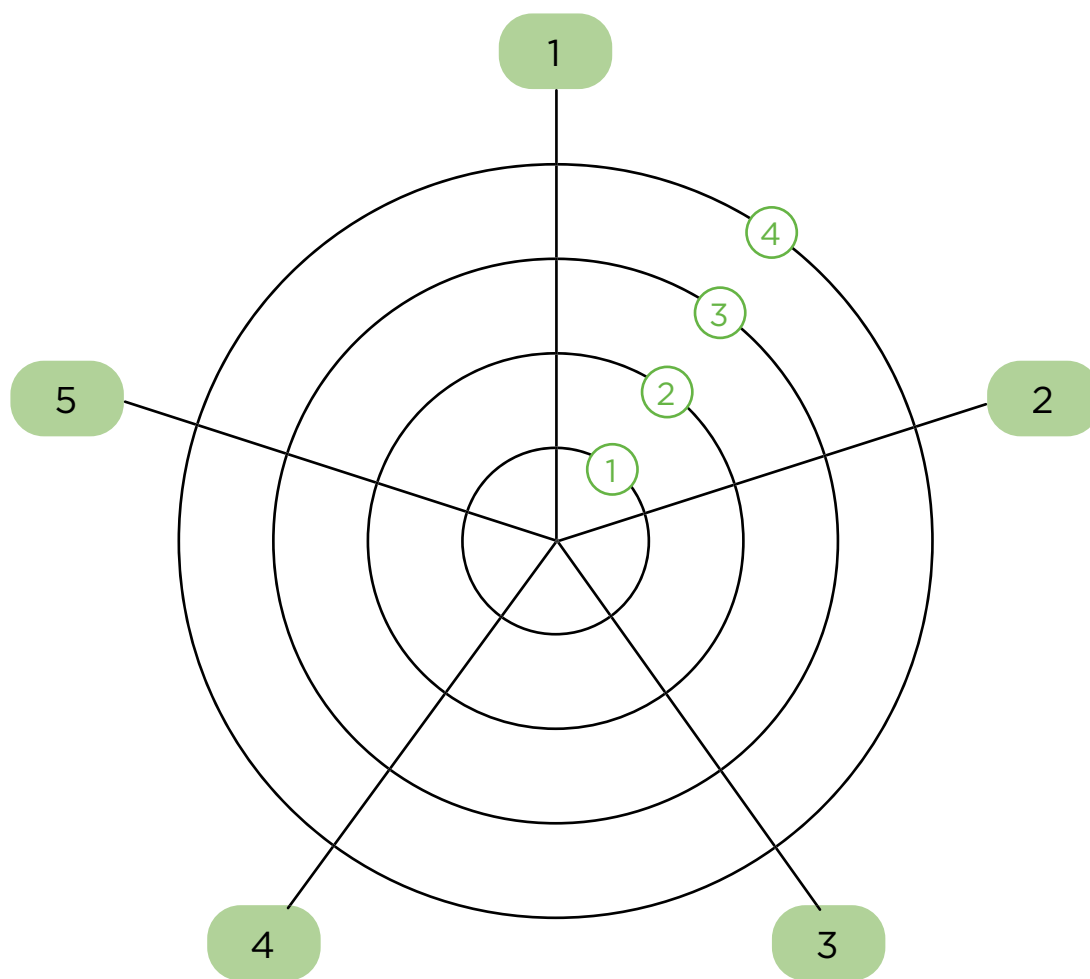

RÚBRICA

CRITERIS	NIVELL D'ASSOLIMENT			
	EXPERT	AVANÇAT	APRESENT	NOVELL
Interès per l'activitat	Manifesta entusiasme i interès quan se li planteja l'activitat.	Manifesta bastant interès quan se li planteja l'activitat.	Manifesta un interès allunyat de les activitats plantejades en el moment de realitzar la tasca.	Mostra interessos molt allunyats de les activitats plantejades.
Interpretació de l'activitat	És capaç d'interpretar, perfectament, les instruccions que se li donen per dur a terme l'activitat.	És capaç d'interpretar bastant bé les instruccions plantejades per fer l'activitat.	És capaç d'interpretar el significat de les principals instruccions donades per fer l'activitat.	La interpretació que fa del significat de les instruccions donades és diferent de l'esperada.
Realització del traç	Fa el traç amb seguretat i precisió.	Fa el traç amb bastanta seguretat i precisió.	Fa el traç amb inseguretat encara que el resultat final és adequat.	La seva falta de maduresa motriu no li permet fer el traç amb seguretat i precisió.
Manera d'agafar el material	Subjecta el material amb els dits adequats (<i>pinça trípede</i>), amb naturalitat i sense esforç.	Subjecta el material posicionant els dits en <i>pinça quadrúpede</i> .	Agafa l'instrument del traç de <i>manera pronadora</i> .	Agafa l'instrument del traç d'una <i>manera cilíndrica</i> .
Creativitat i originalitat	Manifesta la seva creativitat des del principi i reinterpreta les instruccions per elaborar un material personal i diferent.	Mostra creativitat quan el tema el motiva i és capaç de fer un bon treball si s'ho proposa.	Mostra creativitat en ocasions, però, en general, se ceneix a les pautes establertes en les instruccions.	La seva creativitat no es veu potenciada quan trobar la motivació en un altre tipus d'activitats.

DIANA

- ④ Sempre
- ③ Gairebé sempre
- ② De vegades
- ① Mai

1. He entès l'explicació de la meva mestra o del meu mestre.
2. Cuido i respecto el material utilitzat.
3. Em diverteixo fent el grafisme de manera personal, essent original i mostrant creativitat en les meves produccions.
4. Observo, amb calma, el resultat de l'activitat abans de lliurar-la.
5. Participo, de manera activa, en el moment de recollir i netejar el material.

MATERIALS PER FER LES ACTIVITATS

QUÈ NECESSITEM PER AL QUADERN DE NIVELL 1?

CERES GRUIXUDES

CERES TOVES

PINZELLS DE PÈL DE DIFERENTS GRUIXOS

RETOLADORS DE PUNTA GRUIXUDA I DE PUNTA FINA

PINTURES AL TREMP SÒLIDES FINES

PINTURES AL TREMP

PINTES DE FUSTA

FORQUILLES DE FUSTA

GOMETS CIRCULARS PETITS I GRANS

CARBASSES

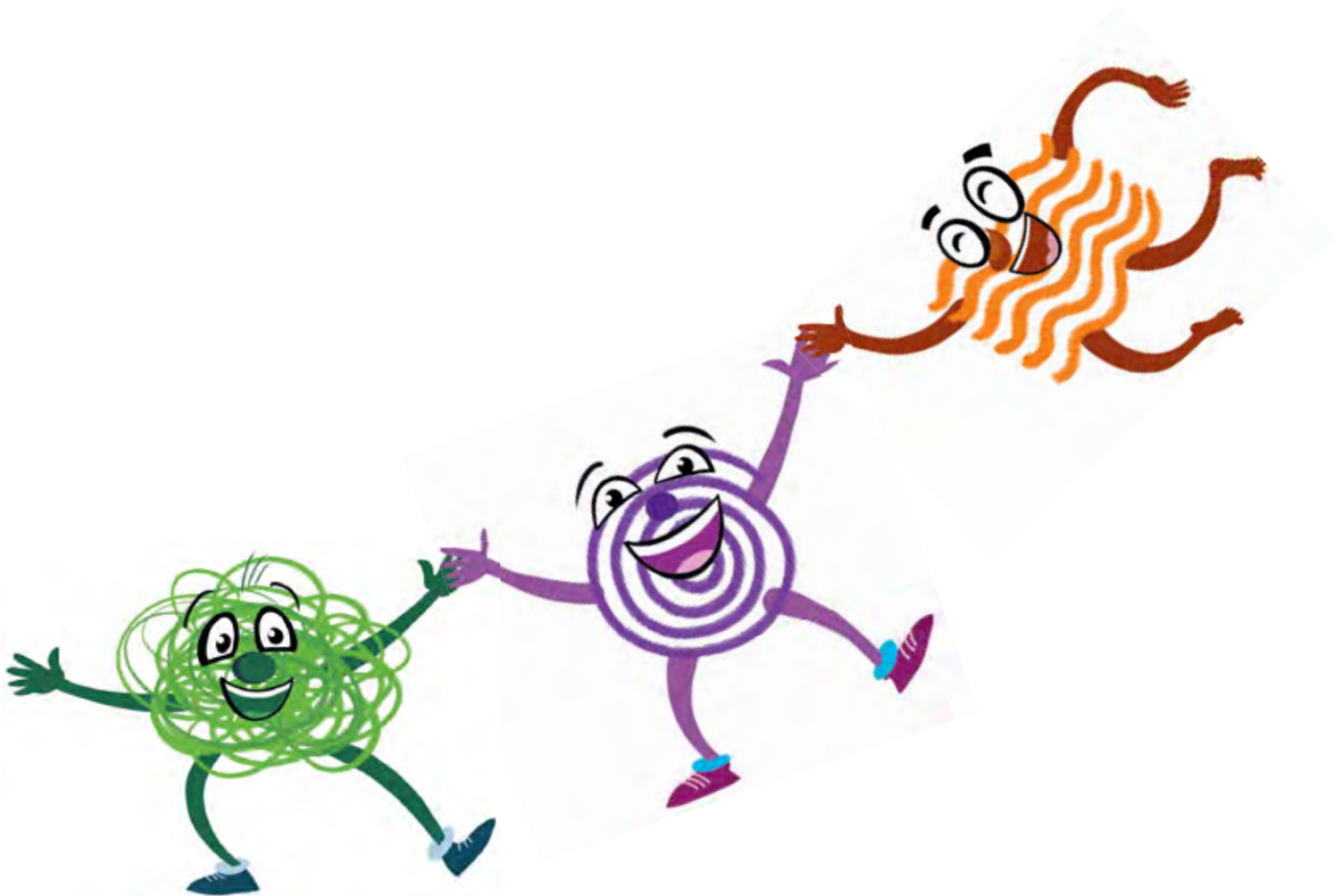
BASTONETS DE COTÓ

DAUS DEL MATERIAL DE L'ALUMNE

BIBLIOGRAFIA

- PULEO ROJAS, ELDA MARISOL: *La evolución del dibujo infantil. Una mirada desde el contexto sociocultural merideño*. Venezuela, *Educere: La Revista Venezolana de Educación*. Universitat de Los Andes, 2012.
- CALMY, GISÈLE: *L'educació del gest gràfic*. Barcelona, Editorial Fontanella, 1977.
- STERN, ARNO: *Del dibujo infantil a la semiología de la expresión. Iniciación a otra mirada sobre el trazo*. València, Editorial Samaruc, 2008.
- Projecte Segni Mossi: <https://www.segnimossi.net/en/>
- Escolta conscient:
escuelademusica266.blogspot.com/2015/06/escucha-consciente-una-practica-de.html

ALTRES MATERIALS

LES EMOCIONS D'EN GASTÓ. LES MEVES EMOCIONS I JO

En Gastó, amb aquest meravellós llibre, t'ajudarà a expressar i a gestionar les teves emocions. Veuràs que conté una «Roda de les Emocions» i vuit contes d'emocions amb vuit exercicis de sofrologia, els quals t'aniran bé per reconèixer i expressar els teus sentiments.

978-84-1349-161-5 7201339

EL FOLLET ORIOL I LA FESTA MONSTRUOSA

Amb l'arribada de la tardor, els follets estan molt contents! Cada any celebren una festa de disfresses de monstres i, aquesta vegada, l'organitza el poble de l'altre costat de la vall. De camí cap a la festa, el follet Oriol i els seus amics troben una casa abandonada que diuen que està encantada; la curiositat, que és més forta que la por que tenen, els fa venir ganes d'entrar-hi. Què els espera dins la casa?

978-84-489-5950-0 1464149

LES POPILLETRES VAN D'EXCURSIÓ

El Nel i la Nela tenen un llibre preferit; és màgic i molt divertit! A les pàgines del llibre hi viuen les Popilletres, a les quals els encanten les entremaliadures i les tombarelles. Les Popilletres, en unir-se, formen paraules meravelloses, encara que, a vegades, són una mica desastroses! Aquest cop aniran d'excursió. Sabran què fer en cada ocasió?

978-84-489-6409-2 1498401

LA PILOSA, EL PELAT I EL PUNXEGUT. LES PRIMERES AVENTURES

Tres històries sorprenents i divertides. A través d'aquestes històries aprendrem, amb els infants, a resoldre, amb paciència, imaginació i complicitat, petits problemes i entrebancs. Què passa quan plou? Què he de fer si, quan me'n vaig a dormir, la son no em ve? I si he perdut un amic? Acompanya la Pilosa, el Pelat i el Punxegut a viure unes aventures plenes d'humor.

978-84-489-5525-0 1498304

NOTES

A series of horizontal dotted lines for writing notes.